

Eero Epner

Teater N099

Ma ei ole enam ammu eesriiet näinud. Võib-olla isegi aastaid. Ma arvan, et eesriided kadusid teatrist õndatel, kuid ma võin eksida. Lihtsalt tundub, et õndad olid eesriiete langemise aeg. Fassaadid tõmmati maha, sotsiaalsed maskid langetati, tungiti eheda ja vahetu poole. Teatri positsioonid võttis etenduskunstides üle *performance*, mis pidas teatrit kõige võltsi kvintessentsiks. *Performance* ei olnud lihtsalt erinev teatrist, vaid ta vastandus teatrile. Üks kuulsamaid *performance*-kunstnikke keelas enda aktsioonide järel publikul plaksutada, sest plaksutamine on liiga teatraalne rituaal ja oleks tähendanud, et ka tema – kunstnik – tegi just lihtsalt natuke teatrit. Aga ta ei teinud. Ta otsis absoluutset kohalolu, mitte teesklust, et ollakse kusagil mujal, mingis teises reaalsuses – nagu teatris. Sest teatris on olemas eesriie ja kui see avaneb, avaneb selle tagant ka uus reaalsus.

Ma ei ole kindel, et ma saan augulisest ja trööbatud eesriidest lõpuni aru. Ma vaatan teda. Esimese minuti lõpuks tundub, et ta on romantiline. Hüljatud teater, unustatud teater, eesriie, mille avanedes ilmub meie silme ette lava, kus ammu enam keegi ei käi. Augud eesriides justkui viitaksid sellele, et mööda on läinud *palju aega*, koid ja teised minikatastroofid on oma töö teinud. Kolmanda minuti lõpuks mõtlen, et võib-olla on siin mingi metafüüsiline taotlus. Kui eesriide avanedes peaks tavaliselt teatris avanema ka uus reaalsus, siis nüüd avaneb siin tühjus. Eimiski, mittemiski, null. Reaalsuse illusiooni asemel eksistentsiaalne tühjus, samovaride ja teejoomise asemel, kus tee asemel aurab tassides kuum vesi ning näha on kunstpuud, ilmub meie ette olemise kõrb. Reaalsuse ehitamise asemel selle tühistamine. Või midagi säärast. Viienda minuti lõpuks avastan, et mu mõtted on uitama läinud. Seitsmenda minuti lähenedes tuleb mulle meelde, mida Taavi Eelmaa kunagi eesriide tähendustest kõneles. Ta ütles, et kui me tõmbame oma eludelt eesriide eest (see tähendab, vaatame otse silma oma eksistentsile), siis näeme suurt tumedust ja surma. Rohkem mõtteid mul ei tule ja ma lahkun saalist. Hiljem arutelul küsitakse, kas eesriides võib olla feministlikke tähendusi. Selle peale ma ei tulnudki. Ilmselt on seal veel võimalusi. Ma olen nõutu.

Ja siis koduteel meenub mulle üks paari aasta tagune töö. Üks kunstnik ehitas üles punase sametiga vooderdatud teatrilooži ning paigutas sinna pehme tugitooli, kuid sellele istudes ja silmi oletatava teatrilava poole pöörates ei näinud sa midagi. Valitses kott-pimedus, millest kostusid vaid ooperilauljate võluvad hääled. Teater oli muutunud tondilossiks, kus sa vaatasid tühjusesse. See, mis toimus pimeduses, oletatava eesriide taga, toimus ainult sinu peas. Kas sa seal jätsid eesriide ette või mitte?

6.–15. oktoober 2016

Elis Saareväli

KÜLLALTKI HÄSTI

Installatsioon, töödeldud kangas

V Artishoki Biennaal

Eero Epner

Teater N099

Reede õhtu. Kell on viis või kuus või seitse või kaheksa. Võib-olla hakkab kell üheksa saama. Nädala lõpp. 20 aastat tagasi tähendas see pidu. 10 aastat tagasi tähendas see filmiõhtut. Praegu tähendab see lootust esimesele pikale ööle nädalas ja korralikku und. Tulevikus hakkab see tähendama väljasõitu maakodusse, vaikset õhtut teleka juures või pimedusse vaatamist. Ma ei tea. Ma ei mõtle eriti tulevikule.

Andres Lõo mõtleb. Ma olen aru saanud, et veel paljud mõtlevad. Üks mu koolivend tegeleb *big data* andmekogumisega. See on suur hunnik andmeid, mille põhjal on võimalik ennustada tulevikku. Ta ütles kunagi, et tulevikus ei lähe sina arsti juurde, vaid arst tuleb ise sinu juurde, sest ta teab, et sul tekib kolme aasta pärast maksavähk, ja ta tahab seda ennetada. Üks väliseestlane ennustab ajalehepealkirjade statistika järgi ette, millal ja kus puhkeb järgmine konflikt. Ühe soliidsele pürgiva nädalalehe peatoimetaja ütles kunagi, et horoskoobi avaldamine on kullafond, tiraaži võin neil päevil kahekordistada. Need on praktilised utopiad. Need polegi utopiad. Need on lihtsalt ennustused selle kohta, milliseks maailm muutub, kui me jätkame enam-vähem samamoodi.

Utopia tähendab midagi muud. See tähendab kujutlust maailmast, mis võib tekkida ainult siis, kui me ei jätkka samamoodi. Utopia on alati unistus millestki radikaalselt *teistsugusest*. Ta on alati rahulolematu olevikuga, sellega, mis on siin ja praegu. Andres Lõo *performance* juhtub aga ainult siin ja praegu. Teater on alati oleviku jaatus, isegi kui ta loob illusiooni, nagu viibitaks ühiselt hoopis 19. sajandi lõpul ühes Saksa mägikülas. Nii et siis vastuolu? Ühelt poolt olevikku jaatav vorm, teisalt olevikuga rahulolematu teema?

Kuid ometi on Andres Lõo aktsioonis, selles, et ta teeb seda siin ja praegu, midagi utoopilist – mingi unistus teistsugususest. See ei ole see, mida ta räägib. See pole tema etenduse pealkirjas, teemas ega tsitaatides. See on selles, et Andres Lõo teeb midagi ja teie vaatate ja te olite just äsja koos ühises ruumis. Soome lavastaja Kristian Smeds on öelnud, et kogukondlikkust tänapäeval enam ei ole, võib-olla veel vaid teatris saavad erinevad inimesed ühes ruumis kokku ja moodustub midagi kogukonna sarnast. See on tänane utopia. Võib-olla suurim utopia. Te olite just selle utopia osa.

Nüüd võib reede jätkuda.

6.–15. oktoober 2016

Andres Lõo

UTOPIAANA
Etendus, ~30 min

V Artishoki Biennaal

Eero Epner

Teater N099

Vahel juhtub, et kellelgi tekib tahtmine teatri üle teoretiseerida. Kuidas ta ka ei püüaks, viimased 50 aastat jõuab ta ühel hetkel tagasi Peter Brooki viledaks kulunud (kuid endiselt tõeseks osutuva) lauseni „Teater on siis, kui inimene kõnnib läbi tühja ruumi ja teine inimene seda vaatab”. Siin on olemas kõik. On olemas esitaja, ruum, abstraktne kujund ja publik. Väljaspool seda lauset on veel mõned nüansid, kuid *basics* on siin, selles lauses olemas. Välja arvatud võib-olla üks asi.

Ma ei ole kunagi aru saanud, misasi on teatris „tühi ruum”. Brook ei kasutanud seda väljendit ainult selles defineerivas lauses, vaid pealkirjastas nõnda kogu oma raamatu. Võib-olla mõtles ta tühja ruumi all füüsiliselt tühja ruumi, kus tähenduslikult on olemas kõik võimalused millegi tekkimiseks. Tühi ruum, kus on alati potentsiaal saada täidetud – esitajate, lugude, kujundite, kandelaabrite, madrusekostüümide, võltssamovari ja muu säärasega. Teater vajab seega oma olemasoluks füüsiliselt tajutavat kolmemõõtmelist tühja ruumi: film, kirjandus ja isegi kujutav kunst on palju vähempirtsakad, neil puuduvad ruuminõuded või on need tagasihoidlikud. Teater sünnib läbi ruumi, tema tekke eeltingimuseks on *tühjuse* ja *ruumi* olemasolu, muidu ei ole ka teatrit.

Saan aru, miks on vaja ruumi. Kuid ma ei usu, et see ruum saaks kunagi päriselt olla tühi. Kristel Saani videos ei ole ruum ka *tühi*. Jah, seal puudub eriline atribuutika, me ei näe dekoratsioone ega sametiga kaetud toole, me vaatamegi, kuidas üks inimene (Kristel Saan) läheb (jookseb, kõnnib, pageb, hiilib) läbi tühja ruumi. Kuid see ruum pole siiski tühi. Hetkel, mil Kristel Saan sinna astus, hakkas see midagi *tähendama*. Siin on väike menüü, mida mina mõtlesin selle ruumi kohta, kui ma väikeselt *laptopi* ekraanilt videot vaatasin.

See ruum on haigla, tema kliinilise valguse käes helendav lagi, kus ripub välja-pääsule osundav silt, matab igasuguse lootuse väljapääsule, seda lage vaadatakse kandraamil surnukuuri sõites. See ruum ei ole haigla; Kristel Saani familiaarne kõnnak mööda treppe tähendab, et see ruum on talle mingil moel omane (järelkult on võimalik ruume kodustada ka õige kõnnakumodaalsusega). See ruum on alateadvus, allaminek keldrisse (tume koloriit!) on sisenemine teadvustamatuse sfääri. See ruum on areen, Saani sisenemine lavale paneb ootama, et seal kusagil on tuhandepealine publik. See ruum on panoptikum, laest rippuv mikrofoni lindistab kõik ruumisolija liigutused, ta on nagu psühhiaatri kõrv, mis kuulatab, mida oma tumedates sfäärides liikuval inimesel on öelda. See ruum on hipodroom, balleti proovisaal, ruum „Stalker” finaalist, meditatsioonitempel, anonüümne ruum arhitekti tööjoonisel, teater, mustasõstrapõõsa alune, öö, troonisaal, soo, maneež, autoremonditöökoda, järv varakevadel, Põide kirik, lihtsalt üks ruum.

Niipea kui inimene siseneb ruumi, ei ole see enam tühi. See ei ole enam kunagi tühi. See ei saa enam kunagi tagasi oma tühjuse süütust. Võib-olla just see ongi teater.

6.–15. oktoober 2016

Kristel Saan

ORGAANILISELT KASVANUD
Installatsioon, video, performance

V Artishoki Biennaal

Eero Epner

Teater N099

Eesti publik otsib kultuurist iseennast. Võib-olla on see mujal samamoodi, ma ei tea, kuid Eestis on see nii. Teatrite piletimüügis läheb jõnks alati ülespoole, kui teemaks on Eesti. Ühe suure riigiteatri repertuaaris mängitakse lavastust „Eesti matus” juba 14. aastat – see peaks olema vist kõigi aegade rekord. Ma tundsin ühte tütarlast, kes mängis seal väikest tüdrukut ja pidi sama tegema kümme aastat hiljem. Raamatumüügi tabelites ronivad ülenädalati esikohale teosed, mis käsitlevad – jah, Eestit. Sofi Oksaneni „Puhastus”, Andrus Kivirähki „Rehepapp” ja „Mees, kes teadis ussisõnu”, Valdur Mikita „Lingvistiline mets” – neid trükiti kokku peaaegu 60 000 eksemplari, mis on pöörane arv. Elmo Nüganeni Eesti ajalugu käsitlevate filmide või järjest arvukamate folkloorifestivalide populaarsus on sellesama tahuka ühed osad, mis näitavad meile, et Eesti publik otsib kultuurist iseennast.

Aga mulle tundub, et varsti on see möödas. Ajastu on selline. Defineeritud ja ideoloogiliselt konstrueeritud rahvustunde asemel soovitatakse otsida dialoogi, suhtlust. „Ajalugu pole täppisteadus, vaid debatt, pidev väitlus,” ütles hiljuti ERMi uue hoone puhul Andres Kurg. Me ei saa ega tohi kindlad olla üheski konstruktsioonis ja samas kisub väikerahvana meid pidevalt säärase konstruktsioonide poole. Võib-olla tuleneb see eksistentsialistlikust ebakindlusest, tundest, et olemine on kogu aeg veere peal ja parem defineerida poolvägivaldselt mingi rahvustunne, kui jätta asjad debati hoolde. Ma ei tea. Aga nii ma mõtlesin, kui vaatasin ühe riigiteatri kohvikus SKATKA videot.

Nende selgituskiri oli arusaadav. Võib-olla isegi liiga arusaadav. Identiteet, konfigureerimine, mälu, tehnoloogia, struktuurid. Ma olen seda kõike juba lugenud, aga ilmselt on teemad endiselt olulised. Kuid nad on olulised mingil uuel moel. Mulle tundub, et Eesti on kulunud praeguste 30-aastaste jaoks popkultuuri märgiks, mis ei suuda nende jaoks endas enam ühtegi tõsiseltvõetavat tähendust kanda, ei positiivset ega negatiivset. Neis tekitab igikestvat üllatust ja hämmeldumist millegi konstrueerimine rahvusliku identiteedi kaudu. SKATKA autorid elavad USAs ja Saksamaal ning sealtvaadatuna tundub Eesti vaid pildilise andmepangana, kust kaaperdatud elemendid mikserdatakse ilma igasuguse vääristava tundeta irooniliseks tainaks. Võib-olla on neil ka mõni selgelt defineeritav seisukoht, kuid nende selgeim hoiak on nõutus, mis näib olevat tervele põlvkonnale iseloomulik hoiak. Mida teha Eestiga, selle abstraktse moodustisega, mis on jäänud tähendustest niivõrd kuivale ja mille liitekohad on sedavõrd rebenenud, et kõik katsed neid tagasi kokku õmmelda mõjuvad vägivaldsena? SKATKA ei otsi Eestist iseennast. Nad ei otsi sealt vist üldse midagi. Sest mõnes heinakuhjas lihtsalt enam ei olegi nõela.

6.–15. oktoober 2016

SKATKA

OKASRIIGIKE
Video

V Artishoki Biennaal

Eero Epner

Teater N099

Kusagil kõrgel teie pea kohal tiirleb just praegu üks, kaks või mitu surnud satelliiti, mis kõigile ootamatult suudavad enne lõplikku hääbumist saata Maa poole oma viimaseid signaale. Need signaalid on nagu surija viimane kõne: arusaamatu, seoseta, funktsioonita. Nende ainus võimalik väärtus on olla tõestus satelliitide olemasolust, need helid on nagu kroonikapiiksud igaviku radaril, mis panevad meid uskuma, et kusagil seal kaugel tiirleb kõiksuses üks galaktiline *lonesome cowboy*, kosmoseutoopia jäänuk, unustatud digitaalne kivistis.

Võib-olla kõnelen ma nagu klassikaline loodusfilmi autor, kes näeb luigepaaris inimesi ja sipelga töökuses eestlase metafoori. Kuid hüljatud satelliidi katse jõuda kurtide kõrvadeni toob tõesti pähe palju paralleele inimeseluga. Vananimene hooldekodus, naine meeskollektiivis, pagulane Euroopas – kõik need ühiskonna *leftover*'id püüdlevad kommunikatsiooni poole, kuid meie harjumatus nende kõnet kuulata muudab kommunikatsiooni kurvalt abstraktseks ja viljatuks. Taavi Suisalu muudab selle kõne kujundiks. Ta laseb need signaalid läbi mingite masinate ja teeb nendega midagi, mille kirjeldamiseks puuduvad mul igasugused oskused ja mis – nagu ütleb Suisalu ise – ei olegi oluline. Ta ei piirdu fenomenile osutamisega ega tehnoloogiliste nippidega, vaid kunstnikuna tihendab tühjusesse lastud satelliitide kõne hüljatuse poeesiaks, muudab kuuldavaks midagi, mis on kogu aeg olemas, kuid mida me lihtsalt ei suuda kuulda. Miski, mis on määratud olema auditiivselt väärtusetu, kõrvalejäetu, minemavisatu, mängib nüüd noobil vinüülplaadil, mille ees on õdus tugitool. Meile on loodud kõik tingimused, et käsitleksime hüljatut hoopis väärtuslikuna, satelliidi segased signaalid on pakendatud sotsiaalselt aktsepteeritavasse vormi ja väga palju rohkem ei olegi vaja, et me näod muutuksid tõsiseks, me käiksime ringi võimalikult vaikselt, aeg-ajalt peatudes ja kuulatades, justkui puutuksime kokku millegi väarika, olulise ja sügavaga. Me käitume näitusesaalis suvalist piiksumist kuulates nii, nagu kuulaksime Arvo Pärti.

Kuid tõeline paradoks ei ole see. Tõeline paradoks peitub tõsiasjas, et satelliidi suvaline piiksumine ongi oluline ja sügav. Suisalu, kes on varem mõõtnud eelajalooliste rituaalsete paikade akustikat ja võimendanud kivide helisid, pöördub arheoakustikast nüüd digitaalse utopia juurde, tehes meile iga kord kuuldavaks mitte objektide kõne, vaid meie kurtuse. Sest me oleme kurdid. Või kuulete te, mida teie pea kohal praegu räägitakse?

6.–15. oktoober 2016

Taavi Suisalu

ETÜÜDID MUSTAS

Installatsioon, satelliidid, vinüülplaat, modifitseeritud vinüülimängija, vastuvõtja, laud, tool, erinevad materjalid

V Artishoki Biennaal

Eero Epner

Teater N099

Istun vanalinna kohvikus. See on väike ja hubane, ühe Skandinaavia riigi saatkonna kõrval, miski pole turvalisem kui see siin. Klaasvitriinis on mitmel riiulil suured kandikud šokolaadikommidega. Need on tehtud käsitööna ja neil kõigil on nimed, nagu on nimed lastel ja koertel. Aida. Othello. Madame Butterfly. Godunov. Aida. Peer Gynt. Rivi lõpus on Romeo ja Julia. Loen sedelilt, et see on mandli ja kaneeliga maitsestatud koorekreemiga täidetud mahedamaitseline kompvek. Nii see läheb. Suured draamad muutuvad kommideks, traagilised kannatused täidetakse kaneeliga. Tellin kuuma šokolaadi.

Istume ühe Soome lavastajaga ja proovin teha temaga intervjuud. Küsin teise küsimusena, kus on armastus tema lavastustes, ja neljandana – kus on jumal. Suuremalt ei ole võimalik alustada, eepilised teemad tuleb kohe laiali laotada. Me räägime üle kahe tunni. Ta sööb ära kaks Othellot. Kui olen diktofoni juba kinni pannud, jõuab ta ringiga tänasesse päeva. Hetke, kus elu dramatiseeritakse. Facebook, Instagram, tehnoloogilised vahendid, meedia, poliitika – elame ajastul, kus kõik on teater ning igaühel on võimalus oma individuaalsus lavale tuua ja nähtavaks teha. Mida siis teater üldse saab teha? Mis on teatri šanss maailmas, kus kõik on niigi teater? „Igapavus,” ütleb lavastaja. Tuleb teha igavuse teater. Koht, kus elu ei dramatiseerita, vaid dedramatiseeritakse. Tõmmatakse käsipidur sündmustele ja karakterite dünaamilisele arengule. Luuakse keskkond, kus justkui ei juhtu midagi. Peatatakse aeg. „Igapavuse teater,” ütleb lavastaja. „See meeldiks mulle.” Ta naerab valjult. Tema jalas on pikad nahksaapad. Ta on hakanud mootorrattaga sõitma. Panen diktofoni seljakotti. Märkan, et seal on telekapuldid. Võtsin need kaasa, et lapsed ei saaks koju jõudes telekat vaadata. Astume tänavale. Kõrvalmajal lipendab kollaste kroonidega sinine lipp lõdvalt olematu tuule käes.

Võib-olla kunagi see juhtubki – igavuse teater. Koht, kus me vaatame midagi, kus vist ei juhtugi midagi. Tühja ruumi. Ühte näitlejat, kes istub ja ei tee midagi. Või pilti pilvest. Mitte pilve ennast (see oleks liiga dramaatiline), vaid tema tasapinnalist kujutist. Me igavleks, igavleks kollektiivselt. Aga me vaataks seda pilti. Me ei lahkuks. Võib-olla hakkaks me mõne aja pärast ka seda pilve dramatiseerima. Prooviksime ette kujutada, mis on tema sees. Mis tema taga. Mida ta meenutab. Keda ta meenutab? Mis on need täpikesed seal? Aga võib ka juhtuda, et me ei hakka igavuse teatris kunagi midagi dramatiseerima, tihendama, kujundit looma. Võimalik, et paari tunni pärast lepime me kujutisega pilvest sellisena, nagu ta on – kujutisena pilvest. Ja siis lepime me ka kõige olevaga tema igavuses. Me kogeme igavust ja ütleme, et see on okei, et olemine ongi igav. Me vaatame kujutist pilvest ja ütleme, et siin ei olegi midagi, olemine ongi säärane – seal ei olegi midagi.

Kui kerge oleks sellises teatris olla.

Ma tahan sellises teatris olla.

6.–15. oktoober 2016

Sigrid Viir

OOTESAALI IMPROVISATSIOON
Valguskast, A4 foto

V Artishoki Biennaal

Eero Epner

Teater N099

Mul on märkmikus ainult valed mõtted. Olen kirjutanud sinna „juriidiline hoolivus”. Ma isegi ei tea, mida see tähendama peaks. Ilmselt usku, et kusagil seal all on säilinud mingi hoolivus inimeste vastu. Aga ma ei tea. Seltskonnas rääkides saan kiiresti aru, et mu mõtted on rumalad. Juriidika ei ole hooliv. Mulle öeldakse, et juriidika on vägivaldne ja mul ei ole vastuargumente. Varjupaiga juhataja räägib meile, et naisterahvad vajavad kohtumääruste lugemisel kedagi appi, et üleüldse aru saada, millest jutt. Kui meesnäitleja loeb kaamerasse juriidilist teksti, mängib tema suul irooniline muie. See muie ütleb meile, et võimatu on aru saada, võimatu on õiglust leida, võimatu on elada ilma vägivaldta.

Istun saalis. Meid on hõredalt, see on alles *preview*, see pole päris teos.

Naisterahvad loevad juriidilises keeles intiimseid kirjeldusi selle kohta, mis nendega on tehtud. Ma kirjutan midagi märkmikku. Kõik kirjutavad. Meil on sülearvutid, nende ekraanid helendavad hämaras, klahvid on pehme vooderdusega ja teevad uinutavat klõbinat. Minul on kirjandusfestivali märkmik, sinna on mõnus kirjutada. Ühe naisterahva selja taga istuvad kolm meest, nad on kõik sünkroonselt käsipõsakil ja vaatavad taevasse. Naisterahvas räägib sellest, kuidas ta lapsed ära võeti. Ka mina lähen käsipõsakile. See on mugav.

Pärast istume saali ees ja kuulame täpsustusi. Kõneleb kunstnik, kõneleb ka varjupaiga juhataja. See on kohutav, mida nad räägivad. Ma ei tahaks sellest teada, aga ma pean teadma. Minus tekib viha kõige vastu, mille vastu viha peaks tekkima: kohtute, politseinike, kellegi Ari vastu, kes peksab naist ja võtab temalt lapsed. Ma kirjutan midagi märkmikku. Arvutid klõbisevad uinutavalt. Me mõistame vägivaldiga hukka. Naised ise seisavad seina ääres. Meie istume pehme musta vooderdusega toolidel. Võib-olla ootavad nad kutset. Kutset ei tule. Ei tule kunagi.

6.–15. oktoober 2016

Flo Kasearu

PRIVAATSUSE SOOVIAVALDUSE ILMESTAMINE
Performance koostöös
Pärnu Naiste Tugikeskusega, ~2 h

V Artishoki Biennaal

Eero Epner

Teater N099

Ma ei ole kunagi olnud eriti osav arvamaks ära, mis on ühe või teise kunstiteose *põhjused*. Mis on ajend. Miks on hakatud nii tegema. Kunstnikelt küsitakse seda vist sageli, alguspunktidest rääkimine, retrospektiivne vaade asjadele, lätetele naasmine – selles kõiges on midagi ajaloolist ja seeläbi romantilist. Aga ma tõesti ei tea, miks Sten Saarits säärase kunstiteose lõi. Ma ei tea täpselt ka seda, miks helikunst on viimastel aastatel murdnud end jõuliselt kunstimaailma keskmesse. Sama vähe on mul aimu põhjustest, miks fragmen- taarsus ja efemeersus on üha levinumad maailma kirjeldamise viisid ka kunstis.

Jalutades väikeses ruudus, kuhu kostsid ruuporitest üksikud ingliskeelsed lause- katked, tekkis mul stalkerlik tunne. Ma sain aru, et maailma vahendatakse mulle ainult osaliselt, üksikute pealtnäha juhuslike lausete kaudu, umbes nagu näeks silmanurgast midagi vilksatamas, ja siis vilksatamas veel midagi, kuid suutmata nende vahele loogilist silda luua. Mulle meenus Tim Etchells, legendaarse Briti teatritrupi Forced Entertainment kunstiline juht, kes ühes oma lavastuses võtab kulunud teksade tagataskust välja väikese pataka paberilehekesi, kuhu ta on ümber kirjutanud aastate jooksul pealtkuuldud lauseid, fraase või väljendeid. Ta esitab nüüd neid fraase ja lauseid nagu mõnest keelekataloogist: suvalises järjekorras väljendeid, mis pealtnäha moodustavad kokku seosetu blablabla. Kuid siis sa hakkad teda kuulama. Ja sul tekivad seosed. Sa lood neid ise, kuid need sidemed ei ole enam narratiivsed, vaid palju abstraktsemad. Sa ei hakka fragmentidest moodustama ühte terviklikku lugu, vaid jälgid imestusega, kuidas sinu emotsioonid ja mõtted iga uue lausega ümber lülituvad.

Säärast kollaažitehnikat olen ma kohanud veel ja need kõik tulid mulle meelde Sten Saaritsa teose puhul. Ning jah, ma hakkasin mõtlema, mis on selle *põhjused*. On see umbusaldus kõikvõimalike konstrueeritud jutustuste vastu? On see soov eemalduda terviklikust narratiivist kui säärasest, sest see on kommertsialiseerunud – isegi nätsu müüakse mõne „looga“? Lõhu keel fragmentideks, lugu kildudeks ja seda on võimatu müüa. Või on see narratiivi radikaalne demokratiseerimine, loo usaldamine inimeste kätte, kes selle üksikutele vihjetele tuginedes nüüd ise oma peas kokku panevad?

Ma ei tea seda põhjust.

Aga ma tean, et selles on midagi efemeerset, mida Sten Saarits teeb. Ebamäärast, abstraktset (aga mitte vormitut). Heli on niigi abstraktseim kunstivorm, kuid Saarits abstraheerib seda veelgi. Tekitades ruumi fookused, täpsed punktid, kuhu helid jõuavad, muutub maailm ometi abstraktseks. Me ei taju ümbritsevat tervikliku, küpse ja lõpetatuna, vaid katkestatud või siis hoopis embrüonaalsena. Maailm on kas korraks peatatud või teda alles luuakse – toormaterjalist, mille Saarits eetrisse laseb.

Ma ei tea ka seda põhjust.

Kuid ma tean, et mulle tundus see korraga nii apokalüptilisena kui ka loomisloona. Ta tundus korraga maailma lõpetamisena, tema pihustamisena fragmentideks, tunnistusena selle kohta, et maailma on võimatu terviklikult tajuda ja järelikult teda polegi enam säära- sena olemas, nagu me teda oleme kultuuris aastatuhandeid tajunud. Ja teiselt poolt oli see nagu müüt, mis üksikute kildude abil hakkab ehitama üht uut maailma.

Võib-olla siis sellises maailmas me täna elamegi.

6.–15. oktoober 2016

V Artishoki Biennaal

Sten Saarits

RAMBITULED

Heliinstallatsioon, 6 ruuporkõlarit,
1 madalsageduskõlar

Eero Epner

Teater N099

Mu märkmed on kuhugi kadunud. Telefonis on ainult üks foto säilinud, aga sellelt pole midagi näha. Vajutasin midagi valesti – näha on vaid üks suur valge laik selle koha peal, kus peaks olema skulptuur. Ma ei tea isegi, kas see on skulptuur. Ma mäletan, et kui ma läksin ruumi, hakkas mul kõhe. Ma olin kuulnud uuest skulptuurist, käinud aeg-ajalt ja võimaluste piires vaatamas, ma arvasin, et ma olen see, keda võiks nimetada *teadlikuks vaatajaks*. Aga uue skulptuuri puhul ei saa olla kunagi päriselt kindel, millest sa teadlik peaksid olema.

Kunagi, ma mäletan, tundus mulle kogu skulptuurikunst konkreetseks. Temast oli võimalik aru saada nii, nagu saadakse aru liikluseeskirjadest, mille tähendust konteksti muutudes küll korrigeeritakse, kuid seda väikesel skaalal. Skulptuur tundus ratsionaalne ja sel moel ülevana, nagu on ülev puhaste vormidega sammaskäik, mille vahele langevad päikeseloojangust tekkivad varjud. Vahel tundus skulptuur isegi funktsionaalne: mõeldud millegi mäletamiseks või kellegi pühitsemiseks. Temas oli palju plusse, kuid ma ei arvanud, nagu võiks skulptuur olla *mõistatus*.

Mul oli kõhe. Ma istusin tribüünil ja vaatasin hobuse pead, kelle kõrvadest turritas midagi välja. Ja siis tuli mulle meelde üks asi.

Olen Müncheni Kammerspiele juugendrohelistes teatrissaalis. Laval mängib keelpillikvartett, ühe noodipuldi taga istub mees, hiljuti vaimuhaiglast vabanenud näitleja, kes loeb noodipuldilt säärase intensiivsusega teksti, et tema sülg lendab prožektorikiires sillerdades üle lava. Ma tunnen erinevaid asju: haledust inimkonna vastu, uudishimu näitleja saladuse vastu, hirmu, kuhu siit edasi minnakse. Ma ei väljenda ühtegi neist tunnetest. Minu ees on valgete peade rida, need on väarikad Baieri kodanikud, viisakad ja intelligentsed. Ma olen üks neist, me jagame paratamatust olla ühe publiku liikmed ja Lääne-Euroopa moodsa teatrivaatamise rituaal hoiab mind sotsiaalse käitumise normides. Teine inimene rebib ennast minu ees tükkideks ja ma istun, käed rahulikult põlvedel.

Ma tean, milline ma välja näen. Olen vahel paar korda vaadanud lava tagant publiku nägusid. Seal nad istuvad. Oma võib-olla emotsionaalselt kõige kaitsetumal hetkel mõne etenduse lõpus, mil nende ette toodud kunstiteos neid liigutab, istuvad nad rangelt, ratsionaalselt, isegi funktsionaalselt nagu skulptuurid. Nende riided on triigitud, nende kehad on kontrollitud, ja kujundi lõppedes alustavad nad oma käte rütmilise kokkulöömisega. Ma olen olnud sadu kordi üks neist, käitunud samamoodi – nagu skulptuur. Ja ometi ma tean, et neis kõigis on sel hetkel, kui nad tribüünile istuvad, olemas mingi salapära, mis ulatub väljapoole sotsiaalseid norme. Teater oma rituaalidega muudab vaataja alati korrastatud ja tsiviliseeritud olendiks, ehitab fassaadi, mille tagant otsib seesama teater aga alati salapära, tumedat, kujutlusvõimele allumatut inimest, kelle mõistatus on habras nagu kuumuses mõranev portselan.

6.–15. oktoober 2016

Eike Eplik

LAVASTUS

Skulptuuriinstallatsioon, portselan, kips, puit, kuld, erinevad materjalid

V Artishoki Biennaal

Eero Epner

Teater N099

See juhtus mõned aastad tagasi. Etendus oli teatris lõppenud, publik lahkus saalist, lava-tehnikud ootasid tagaruumides ning kui ukсед viimase lahkuja taga sulgusid, tulid nad lavale ja hakkasid dekoratsiooni maha võtma. Kõik oli nii nagu alati. Mina sattusin sinna saali pool tundi hiljem. Kõik nägi endiselt välja nagu alati. Keerasin ümber ja hakkasin juba lahkuma, kui märkasin kedagi tribüünil. See oli üks näitleja. Ta oli olnud laval, nüüd oli ta saalis ja vaatas, kuidas tehnikud lava maha võtavad. Ma istusin tema juurde ja vaatasin koos temaga. „Ma teen seda sageli,” ütles ta siis. „Ma tahan näha midagi reaalselt, enne kui ma koju lähen.”

Teatriruum on tähendustega täidetud ruum. Eriti lava. Tean inimesi, kes ka pärast aastaid teatris töötamist püüavad vältida üle lava minemist, isegi kui on juba öö ja kedagi ei ole. Ma tean seda hästi, sest olen ise üks neist inimestest. Mul on tunne (võib-olla on see hirm), et ma ei taha olla pinnal, millel ma muutun kohe tähenduslikuks. Ma ei taha muutuda tähenduslikuks. Ainsad hetked, kui ma vahel lavale lähen, on siis, kui me festivalidel lavu ehitame või lammutame. Need on reaalsed tegevused, selles pole midagi illusoorset. Kruvide puurimine. Seinte langetamine. Rekvisiitide pakkimine. Kaablite kerimine. See pole ainult ihalus teha midagi „reaalselt”. See on ka ihalus jääda „reaalsusse”. Olla osake pärismaailmast, kus iga su samm ei ole tingimata semiootiliselt laetud ja tähenduslikult konstrueeritud – ning seda ruumis, kus tavaliselt iga asi midagi „tähendab”.

See on üks teatri paradokse. Mõnedele teatris töötajatele on see võib-olla üks suurimaid. Kuidas võtta tõsiselt seda ebareaalset huinamuinat, mida sa laval teed? Kuidas ületada iseenese naeruväärsus, kui sa oled kaks tundi lava peal abstraktset hingevalu tootnud ja siis tulevad mehed, kes vannuvad, kui teip on liiga tugevalt pöranda külge jäänud? Ükskord plahvatas meie teatri tualetis roojapump ja samal ajal toimus teatrisaalis kõrgintellektuaalne arutelu, kus gastroleeriv lavastaja palus tavapärasest erinevat etenduse sissejuhatus, sest „energiad ei klapi”. Kolmkümmend sekundit hiljem kuulasin toruabi24.ee mehe nõutust, miks üks sitapump töötab ja teine mitte. See oli naljakas, aga see oli ka hädavajalik.

Ajalehtedest võib lugeda, et paljud igatsevad vaheldust oma argipäevale. Teatris töötavad inimesed tahavad vastupidist. Ma arvan, et nii mõnedki inimesed läheksid hulluks, kui nad viibiksid pidevalt kunstilise kujundi keskel. Mõned näitlejad võitlevad selle vastu peerunalju tehes. Teised vaatavad, kuidas lava maha võetakse. Neid nõõrib elu keset reaalsuse kõrbe, kus on reaalsust sama vähe kui internetis või meedias. Nad kõik tahavad midagi reaalselt. Andke meile midagi reaalselt. Olgu selleks või sillutiskivi.

6.–15. oktoober 2016

Sven Parker

VALGUS SUUNAGA TERRITOORIUMILE
*Installatsioon, teesillutusivid,
segumasin, liiv, erinevad materjalid*

V Artishoki Biennaal